

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล

เกษตรกรที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 30-40 ปี และช่วงอายุ 41-72 ปี มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าช่วงอายุดังกล่าวเป็นช่วงของวัยทำงาน และมีกำลังพอที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ และในด้านการศึกษานั้น เป็นการศึกษาภาคบังคับซึ่งทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และ 6 เมื่อประชากรมีการศึกษาน้อย จึงทำให้มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 เลือกใช้สารเคมีฆ่าแมลงมากกว่าใช้สารเคมีชีวภาพฆ่าแมลง เพราะเกษตรกรเชื่อว่าการใช้สารฆ่าแมลงนั้นสามารถป้องกันกำจัดแมลงได้ดีและสามารถเพิ่มผลผลิตได้มากอีกทั้งเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้คำนึงถึงความปลอดภัยจากการเลือกใช้สารเคมีเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่รู้ว่าการใช้สารเคมีนั้นอาจจะก่อให้เกิดอันตรายต่อตัวเกษตรกรเอง ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อมได้

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ประสบการณ์ในการปลูกส้มโอของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-10 ปี เนื่องจากก่อนหน้าที่จะมีการประกอบอาชีพโดยการปลูกส้มโอนั้น ชาวบ้านที่มีอายุอยู่ในช่วงวัยทำงานได้เข้าไปทำงานประกอบอาชีพในเมืองหลวง เพื่อที่จะหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งต่อมาได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำจึงได้มีการเลิกจ้างงาน แรงงานบางส่วนต้องกลับภูมิลำเนาเดิมจึงได้หันมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีพื้นที่ในการปลูกส้มโออยู่ในระหว่าง 5-10 ไร่ ผลผลิตที่สำคัญได้แก่ ข้าว กะหล่ำ ข้าวโพด หัตถกรรมทอผ้า และส้มโอ โดยมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 5,000-10,000 บาท/ปี การจำหน่ายผลผลิตส่วนใหญ่ขายให้พ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 58.66 โดยพ่อค้าคนกลางจะเป็นคนเข้ามารับซื้อผลผลิต ทั้งนี้เพราะเกษตรกรจำเป็นต้องถ่ายเทผลผลิตออกไปก่อนที่ผลผลิตจะเสียหาย เพราะส่วนใหญ่อแล้วผลผลิตจะออกมาพร้อมๆ กัน ทำให้มีปริมาณมากแม้ว่าจะถูกกดราคาจากพ่อค้าก็ตาม

ปัจจัยอื่น ๆ เช่น

ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสาร

เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชจากเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล การรับคำแนะนำเกี่ยวกับการใช้สารฆ่าแมลง ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญในด้านการตลาด คือ ร้านค้า และตัวแทนจำหน่ายสารฆ่าแมลง แสดงว่า ร้านค้าและตัวแทนจำหน่ายสารฆ่าแมลงต่างก็มีอิทธิพลและมีกลยุทธ์ทางการตลาดที่จะขายสินค้าของตนให้ได้มาก โดยมีการเข้าถึงเกษตรกรได้มากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น นอกจากนี้การได้รับข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนบ้านก็มีอิทธิพลในการตัดสินใจในการเลือกซื้อได้เหมือนกัน ในด้านการรับรู้ข่าวสารของเกษตรกรส่วนใหญ่จะได้จากร้านค้าตัวแทนจำหน่ายสารฆ่าแมลง ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรนั้น มีเพียงส่วนน้อย แสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่มีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน และไม่มีการส่งเสริมการเกษตรเท่าที่ควร

5.1.2 พฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร

จากการศึกษาพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร พบว่า ถึงแม้เกษตรกรจะมีความรู้ ความเข้าใจในระดับหนึ่งแต่ในการปฏิบัติตนไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ เช่น การป้องกันตนเอง การสวมอุปกรณ์ก่อนการฉีดพ่นสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชเกษตรกรมีความละเลย และมีความประมาทในการสวมอุปกรณ์อย่างไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการทำให้ไอพิษและละอองของสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย

การกำจัดภาชนะบรรจุสารเคมีที่ใช้หมดแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 47.33 เห็นว่าการทิ้งในหลุมแล้วฝังเป็นวิธีที่ถูกต้อง แต่ในความเป็นจริงแล้วเกษตรกรอาจไม่ทราบว่าสารเคมีบางชนิดอาจส่งผลกระทบต่อดินและน้ำได้ การทิ้งในที่ซึ่งหมู่บ้านกำหนดก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ป้องกันพิษภัยของสารเคมีไม่ให้กระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การทิ้งตามไร่นา การเก็บไว้ที่บ้านของเกษตรกร การเผา ซึ่งทั้ง 3 เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพราะทั้ง 3 วิธี อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร คนในครอบครัว เพื่อนบ้าน และสิ่งแวดล้อมได้

5.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบุคคลกับพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช

การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจกับพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกต้องและปลอดภัย ในส่วนของการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรได้ค่าสัมประสิทธิ์สัมพันธ์เพียร์สันเท่ากับ .381 ที่ระดับนัยสำคัญ 0.001 แสดงว่าความรู้ความเข้าใจกับ

พฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งยอมรับสมมติฐาน สามารถอภิปรายได้ว่า เมื่อมีความรู้มากขึ้นก็จะทำให้มีพฤติกรรมการใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมเพิ่มขึ้น ส่วนตัวแปรปัจจัยกลุ่มอื่น ๆ เช่น อายุ พื้นฐานการศึกษา ประสบการณ์ และขนาดพื้นที่นั้น ค่าสหสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเคมีน้อยและไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ อภิปรายได้ว่า อายุของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเคมี ทั้งนี้เนื่องจากการที่บุคคลจะสามารถกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้นั้นนอกเหนือจากวุฒิภาวะทางร่างกายและสติปัญญาซึ่งพัฒนาขึ้นตามวัยแล้วยังจะต้องอาศัยประสบการณ์โดยตรงและทางอ้อม เช่น การได้เห็นตัวอย่าง การได้มีโอกาสเรียนรู้ การได้ฝึกหัด เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับสารเคมีนั้นจำเป็นต้องมีผู้อธิบายให้เข้าใจไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้

ประสบการณ์ของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเคมีอย่างถูกต้องมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรนอกจากจะคำนึงถึงผลผลิต คุณภาพ และปริมาณของผลผลิตเป็นหลักแล้ว เกษตรกรยังไม่คำนึงถึงพฤติกรรมที่ใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมอยู่เป็นประจำและเนื่องจากผลกระทบเชิงลบนั้น บางครั้งแสดงออกต่อบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมในระยะยาวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด ทำให้คิดว่าไม่เป็นอันตรายมากนักและใครๆ ก็ทำอย่างนั้นจึงยังมีพฤติกรรมการใช้ที่ไม่ถูกต้องอยู่ อันเนื่องมาจากความเข้าใจที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่นั้นเอง

พื้นที่เพาะปลูกจะขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่จำนวนต้นของผลผลิต เนื้อที่ 1 ไร่ ปลูกส้มโอได้ 10 ต้น แต่การใช้สารเคมีของเกษตรกรไม่ได้ขึ้นอยู่กับตามปริมาณสารเคมีที่ระบุไว้ในฉลาก เนื่องจากเกษตรกรจะใช้ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้นตามความคิดและความเชื่อของตน ทั้งนี้เพื่อให้กำจัดศัตรูพืชให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

ข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการใช้สารเคมีฆ่าแมลงมากกว่าใช้สารชีวภาพฆ่าแมลง ในด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรนั้นส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับจากร้านค้าและตัวแทนจำหน่ายสารฆ่าแมลง ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูลข่าวสารได้ดีทางหนึ่ง จากการที่เกษตรกรได้ซื้อสารฆ่าแมลงจากร้านค้า ทางร้านค้าได้ให้คำแนะนำและอธิบายถึงวิธีการปฏิบัติต่างๆ ให้เกษตรกรได้รับทราบ ซึ่งเป็นการเข้าถึงเกษตรกรได้มากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น ด้านการปฏิบัติการติดป้ายเตือนผู้อื่นถึงวันที่ฉีดพ่น เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ใส่ใจที่จะติดป้ายเตือน แม้ว่าในทางปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นจะต้องติดแผ่นป้ายเพื่อให้ผู้อื่นที่ผ่านไปมาได้รับทราบ ว่าบริเวณนี้มีการฉีดพ่นสารเคมีห้ามเข้า

ไปบริเวณนี้อาจได้รับอันตรายจากการสัมผัสได้ ด้านความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของเกษตรกรนั้น ตัวอย่างเป้าหมายส่วนใหญ่ได้เสนอว่าควรให้รัฐบาลได้เข้ามามีส่วนในการให้คำแนะนำ อบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับการใช้สารเคมีฆ่าแมลงที่ถูกต้อง และควบคุมราคาผลผลิตให้มีความเหมาะสมเพื่อที่จะให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

จากการศึกษาความรู้ความเข้าใจในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร หมู่บ้านม่วงยายตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย พบว่า เกษตรกรมีระดับความรู้ความเข้าใจอยู่ระดับที่สูงมาก ยกตัวอย่างเช่น ให้คำตอบว่า “เมื่อสารเคมีถูกผิวหนังควรหยุดฉีดพ่นแล้วล้างด้วยน้ำสบู่ทันที” โดยเกษตรกรได้มองเห็นความปลอดภัยของตนเองในด้านการป้องกันอันตรายจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพราะว่าเมื่อสารเคมีกำจัดศัตรูพืชถูกผิวหนังแล้วถ้าไม่ล้างออกด้วยน้ำสบู่ก็จะทำให้เกิดการระคายเคืองหรือเป็นอันตรายต่อผิวหนังได้ แต่ก็มีบางประการที่แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจน้อยที่สุด คือ เข้าใจว่าการผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะกระทำสถานที่ใดก็ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เกษตรกรได้เห็นคำนึงถึงความสะดวกในการผสมและการนำไปใช้เป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงอันตรายที่เกิดขึ้นจากการผสมสารเคมี ซึ่งวิธีที่ถูกต้องนั้นจะต้องผสมสารเคมีกำจัดศัตรูพืชบริเวณที่ไม่มีลม เพื่อไม่ให้สารเคมีฟุ้งกระจายหรือปลิวไปตกที่อื่น

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ผลสนับสนุนการศึกษาก่อนหน้านี้ เช่น จากการศึกษาของ รติกร ณ ลำปาง (2543) เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้และปฏิบัติการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชถูกต้องมากในเรื่องต่อไปนี การเลือกเวลาที่เหมาะสมในการฉีดพ่นการกำจัดศัตรูพืช ภาชนะบรรจุสารเคมีที่ใช้หมดแล้ว และการเก็บรักษา และจากการศึกษาของ ชาติชาย ชุมสาย ณ อยุธยา (2542) พบว่า เกษตรกรมีความรู้กับวิธีการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชผกในระดัสูง เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการปลูกผักมากพอสมควร ได้เข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐโดยเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลและได้รับข้อมูลข่าวสารจากตัวแทนจำหน่ายสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และจากการศึกษาของ อัญชลี พรหมพลอย (2538) เกษตรกรมีความรู้มากในด้านก่อนการใช้สารเคมีมีการอ่านฉลากให้เข้าใจ และมีการวางแผนเกี่ยวกับปริมาณการใช้ก่อนการปฏิบัติ

จากการศึกษาของ ชยันต์ คำมา (2544) พบว่า เกษตรกรมีพฤติกรรมตามขั้นตอนก่อนการปฏิบัติ ขณะปฏิบัติ และหลังการปฏิบัติอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่า การที่เกษตรกรมีความรู้ดีก็จะส่งผลให้เกษตรกรมีการปฏิบัติการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกต้อง และที่สำคัญยังป้องกันอันตรายต่อสุขภาพของเกษตรกร/ครอบครัว ผู้บริโภค สิ่งแวดล้อม แต่มีข้อแตกต่างในพฤติกรรมหลังการใช้

อย่างไม่ถูกต้อง คือ เกษตรกรปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้องเพราะเกษตรกรเห็นว่าเมื่อสารเคมีถูกผิวหนังยังไม่ล้างหรือภาชนะยังไม่ต้องฉีดพ่นอีก

จากพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชที่ไม่ถูกต้องของเกษตรกร ดังกล่าวทำให้เกิดพิษภัยต่อเกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม การที่เกษตรกรผู้บริโภค ได้รับสารเหล่านี้ในปริมาณที่ละน้อยจากการปนเปื้อนในอาหารที่บริโภคหรือการสัมผัสเข้าสู่ร่างกาย ซึ่งนับเป็นอันตรายในวงกว้าง จากตัวอย่าง ชาวอเมริกันบริโภคดีดีทีและดีดีทีที่ปนเปื้อนในอาหารวันละประมาณ 0.04-0.5 มิลลิกรัม จนอาจมีสารดังกล่าวสะสมในไขมันได้ถึง 5-12 PPM ปริมาณเหล่านี้อาจไม่แสดงผลกระทบต่อสุขภาพได้เนื่องจากการทดลองกับอาสาสมัครให้ได้รับดีดีทีวันละ 35 มิลลิกรัมติดต่อกันเป็นเวลา 21 เดือน ก็ยังไม่พบผลกระทบต่อสุขภาพ แม้จะพบว่าดีดีทีในไขมันของอาสาสมัครเหล่านี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากก็ตาม อย่างไรก็ตาม ผลตกค้างของสารเหล่านี้ในระยะยาวไม่ว่าจะเป็นดีดีที ดีลอร์อิน แอลดริน เฮพตาคลอร์และไมเร็กซ์ ฯลฯ ต่างมีหลักฐานอ้างอิงได้ว่าเป็นสารก่อมะเร็งทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นอันตรายในระยะยาวอาจเกิดขึ้นได้ จากการทำให้กลายพันธุ์หรือทำให้ทารกพิการโดยกำเนิด (ศุภมาส พนิชศักดิ์พัฒนา, 2540) เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ปฏิบัติได้ถูกต้อง เช่น การอ่านคำแนะนำตามฉลากก่อนใช้ทุกครั้ง ฉีดพ่นสารเคมีเฉพาะในตอนเช้าและตอนเย็น เมื่อสารเคมีสัมผัสถูกส่วนต่างๆ ของร่างกายเกษตรกรจะรีบล้างออกทันที สวมหน้ากากขณะฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกลิ่นและไอพิษ การเดินเข้าไปในพื้นที่ที่มีการฉีดพ่นสารเคมีใส่รองเท้าบูตทุกครั้ง เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการสัมผัสสารเคมี วิธีการดังกล่าวเป็นการป้องกันการได้รับสารพิษที่ถูกต้องและปลอดภัยต่อตัวเกษตรกรได้ในระดับที่ดี เมื่อบุคคลมีความรู้ ความเข้าใจในข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของพฤติกรรม เพราะว่า เมื่อเกษตรกรมีความรู้ในเรื่องใดแล้วจะมีความเข้าใจและเห็นคุณค่าในเรื่องนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง จากงานวิจัยของ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) ได้สรุปความคิดเห็นของนักจิตวิทยาหลายๆ ท่านว่าการปฏิบัติเป็นผลมาจากทัศนคติสองชนิด คือ ทัศนคติที่มีผลต่อสิ่งนั้นโดยตรง และทัศนคติที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังมีองค์ประกอบอื่นอีกที่จะต้องพิจารณาร่วมกับทัศนคติเพื่อที่จะทำนายพฤติกรรมที่จะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง

5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอเสนอแนะข้อคิดเห็นบางประการอันจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางให้ความรู้ คำชี้แนะ แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกวิธีและมีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. ด้านมาตรการให้ความรู้ความเข้าใจ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจโดยรวมเกี่ยวกับชนิด ประสิทธิภาพ ผลกระทบ และพิษภัยของสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และพฤติกรรมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าความรู้บางอย่างที่เกษตรกรยังไม่เพียงพอ ดังนั้น เพื่อให้เกษตรกรมีความตระหนักในอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดแมลงอย่างไม่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักวิชาการมากขึ้น บุคลากรทั้งในภาครัฐและเอกชนควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรม สัมมนา ให้ความรู้แก่เกษตรกรตลอดจนการจัดนิทรรศการ การประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในหมู่บ้าน เพื่อให้เกษตรกรเกิดความรู้ความเข้าใจ จนเกิดความตระหนักต่อพิษภัยของสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือให้เกษตรกรใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกต้อง ระวังระมัดระวังยิ่งขึ้น หลีกเลี่ยงการใช้หรือใช้เมื่อจำเป็นหรืออาจหันไปใช้วิธีการเกษตรแบบผสมผสาน / เกษตรทางเลือก / เทคโนโลยีชีวภาพ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในชีวิตของเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

2. ด้านข้อมูลข่าวสาร

ข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรเกี่ยวกับสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช เป็นที่มาของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนิด ประสิทธิภาพ ผลกระทบและพิษภัยของสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ดังนั้น เพื่อให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และมีเนื้อหาตรงกับความต้องการของเกษตรกร อันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในผลกระทบจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชด้วย จึงควรทำการพัฒนาระบบการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเน้นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ที่สำคัญและเข้าถึงตัวเกษตรกรมากที่สุด จากการศึกษาครั้งนี้ คือ แหล่งข้อมูลข่าวสารประเภทสื่อมวลชนโดยเฉพาะทางวิทยุ โทรทัศน์และสื่อประเภทตัวบุคคลที่สำคัญคือ เจ้าหน้าที่ทางการเกษตรของรัฐ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ความรู้

ข่าวสารไปสู่เกษตรกรทั้งภาครัฐและเอกชนควรประสานงานและร่วมกันกำหนดแผนพัฒนาระบบการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. การพัฒนาการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้จากสื่อมวลชน ซึ่งในปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐและเอกชน ได้ส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ต่างๆ อยู่แล้วในรายการทางวิทยุและโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร สิ่งที่ควรพิจารณา คือ การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสารเคมีทางการเกษตร ไม่ควรนำเสนอในเฉพาะด้านคุณประโยชน์จากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชเพียงอย่างเดียว แต่ควรนำเสนอด้านผลกระทบและพิษภัยของสารเคมีต่อเกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกษตรกรได้รู้และเข้าใจว่า สารเคมีที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีคุณและโทษอย่างไร ควรใช้ด้วยความระมัดระวังเพื่อลดผลกระทบจากพิษภัยของสารเคมีอันจะเป็นผลดีต่อตัวเกษตรกร ผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นการโฆษณาขายสินค้าประเภทสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช สารเคมีทางการเกษตรอื่นๆ ควรมีการควบคุมไม่ให้มีการโฆษณาสินค้าที่เกินความจริง เพราะสารเคมีทุกชนิดล้วนเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว การโฆษณาที่เกินจริงทำให้เกษตรกรเกิดความต้องการใช้สารเคมีมากขึ้น เพราะจุดมุ่งหมายของเกษตรกร คือ การมีผลผลิตที่มีคุณภาพ และปริมาณมากขึ้น การใช้สารเคมีทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อาจเกิดผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของเกษตรกรได้ในด้านรูปแบบรายการที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรหรือสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ไม่ควรนำเสนอในรูปแบบที่เป็นวิชาการเกินไป เพราะจะทำให้เกษตรกรเกิดความเบื่อหน่ายหรือไม่เกิดแรงจูงใจในการติดตาม ดังนั้นหน่วยงานของรัฐและเอกชนควรปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอให้มีความสนุกสนานน่าติดตาม ใช้ภาษาที่เกษตรกรเข้าใจง่าย เพื่อให้เกษตรกรได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจน

2. การพัฒนาแหล่งข้อมูลข่าวสารประเภทสื่อบุคคล จากการศึกษาพบว่าสื่อบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการให้ความรู้ข่าวสารการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชแก่เกษตรกรมากที่สุด ทฤษฎีทางจิตวิทยาเชื่อว่าบุคคลมีอิทธิพลระหว่างกันกับเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรเข้าไปทำความรู้จักคุ้นเคยกับประชาชนในหมู่บ้านจะทำให้เกิดความรู้สึกผูกพัน เป็นคนรู้จักคุ้นเคย เป็นพวกเดียวกัน การให้ความรู้แนะนำจะทำได้โดยง่าย ซึ่งหากเจ้าหน้าที่มีความรู้และสามารถสาธิตให้เห็นจริงแล้วความเชื่อถือนั้นจะมีมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงการป้องกันอันตรายทั้งต่อตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นเจ้าหน้าที่ทางการเกษตรของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลที่ได้ออกพบปะเยี่ยมเยือนชาวบ้าน เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร แก่เกษตรกรตามหมู่บ้านต่าง ๆ นอกจากนั้นยังมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ให้บริการด้านสุขอนามัยของเกษตรกร พนักงานส่งเสริมการขายของร้านค้าหรือตัวแทนบริษัทเอกชน

ผู้ผลิตสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช ที่เป็นผู้แนะนำและส่งเสริมให้เกษตรกร ใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชเป็นต้น บุคคลเหล่านี้ ควรหาโอกาสออกไปพบปะเกษตรกรบ้างเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีความรู้ถึงผลกระทบจากพิษภัยของสารเคมีดังกล่าวเพื่อให้เกษตรกรมีความระมัดระวัง หรือหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช เท่าที่จะทำได้ นอกจากนั้นควรถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้กับผู้นำของเกษตรกร อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตลอดจนกลุ่มสตรีแม่บ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และผลกระทบพิษภัยที่จะเกิดขึ้นจากการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชดังกล่าวไปยังเกษตรกรรายอื่นๆ ในส่วนของนักเรียน นักศึกษาและเยาวชน ซึ่งถ้าหากนักเรียน นักศึกษาและเยาวชนได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับผลกระทบพิษภัยของสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชจะทำให้พวกเขาเกิดความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับผลกระทบจากพิษภัยของสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช ซึ่งอาจมีส่วนช่วยกระตุ้นเตือนผู้ปกครองในการใช้สารเคมีและในอนาคตเมื่อนักเรียน นักศึกษา เยาวชนเหล่านี้ก้าวสู่อชีพเกษตรกรก็อาจทำให้เป็นเกษตรกรที่มีความรู้และมีคุณภาพใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชได้อย่างถูกต้อง หรือค้นพบวิธีการเกษตรแบบอื่นๆ ที่ไม่ต้องพึ่งสารเคมี

3. ด้านมาตรการรักษาความปลอดภัย ภาครัฐบาลควรมีมาตรการควบคุมการนำเข้าและการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มงวดและจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารที่มีพิษรุนแรง โดยการใช้นโยบายด้านภาษี กล่าวคือ กำหนดภาษีตามความร้ายแรงของสารเคมี หากมีพิษร้ายแรงผู้นำเข้าต้องจ่ายภาษีสูงด้วย เป็นต้น นอกจากนั้น ควรมีการตรวจสอบติดตามร้านค้าที่จำหน่ายสารพิษที่ผิดกฎหมาย โดยให้อำนาจทางกฎหมายแก่เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล เกษตรอำเภอ และเกษตรจังหวัด เพื่อให้ทราบข้อมูลอย่างแท้จริง เพื่อจะได้หาแนวทางป้องกัน และควบคุมการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรต่อไป